

Barnböcker och könsroller

Vuxna ställer motstridiga krav på barn

Hur upplever barn sagor där könsrollerna ifrågasätts? En grupp studeranden vid Åbo Akademi tog reda på genom att ordna sagostund.

Redan i tidig ålder uppvisar barn en stark medvetenhet om vad det är att vara pojke eller flicka. Upplevelsen av kön bygger på en tudelning som präglas av att könen uppfattas som olika, ofta som varandras motsatser. Samtidigt är det beteende barnen som ger uttryck för ofta omedvetet och svårt att tolka fördomsfritt.

I det projektarbete vi gjort inom ramen för en kurs vid den kvinnovetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi ville vi se just vad det är som händer när kön blir till: på vilket sätt gör barnen kategorierna "pojke" och "flicka"?

Uppdelningen förklarar kraven

Genusforskaren Bronwyn Davies skriver, utifrån sitt arbete med barn på daghem, hur mönstren för vad som är rätt och fel beteende för respektive kön ligger så djupt i de "mentala skripten" – uppfattningarna om hur man beter sig i en viss könsroll – att det ofta inte finns en fråga om *varför*. Till exempel varför pojkar inte ska klä sig i kjol.

Man kan inte förklara uppdelningen i manligt och kvinnligt, man behöver inte ens göra det. Istället är själva uppdelningen det som förklarar kraven man möts av: "därför att man är flicka, eller pojke, ska man göra så eller så".

Ingen formulerad hypotes

Vår utgångspunkt var en sagostund på daghemmet Villa Solaris i Åbo, med barn i åldern fem till sex år. Vi läste sagor där könsroller utmanas. Dessa ålderskategorier är särskilt intressanta att iaktta. Att perioden är kritisk för hur barnet experimenterar med och formar rollen som flicka eller pojke understöds av många psykologiska teorier om barns utveckling.

Vi iakttog barnens reaktioner och pratade med dem om hur de förstod berättelserna och vad de tyckte om dem. Vår ambition var inte att empiriskt påvisa någon förformulerad hypotes, snarare ville vi analysera och förstå barnens reaktioner mot bakgrund av situationen. Hur förhåller sig barnen i det här sammanhanget till sina roller som pojkar eller flickor? Hur reagerar de när de vanliga könsrollerna kullkastats?

Barbiedockor och drakar

I linje med feministers kritik av den psykologiska uppställningen av kön har också litteraturvetenskapen tagit itu med representationer av flickor och pojkar i barn- och bilderböcker. Från 1970-talet fram till i dag har de könsrollskritiska böckerna utvecklats från att tematisera progressiva

omkastningar inom familjen (pappa lagar mat, mamma meckar med bilen) till att beröra barnens egen könsidentitet.

Svenska Pija Lindenbaum är en av de bilderboksförfattare som tematiserar kön i sina barnböcker. I hennes böcker leker flickor med farliga varelser i skogen (*Gittan och Gråvargarna*, 2000) medan pojkar dansar i kjol (*Kenta och barbisarna*, 2007).

som drake och inte längre vet vad mammas ska göra, väckte i egenskap av drake mycken förtjusning. Alla barn i gruppen identifierade sig med henne. Hennes drakegenskaper var viktigare än köns-tillhörigheten. De magiska krafterna hos draken verkade vara det som väckte identifikationen hos barnen.

Roller som Kenta var inte alls lika att-

"Kentor", men det blir viktigt att markera att man själv inte är sån.

Större maktanspråk

För flera av flickorna var det lättare att identifiera sig över könsgränserna. Ett fenomen som kanske inte är så konstigt med tanke på hur makt fördelas mellan män och kvinnor i de flesta grupper; pojkar är både synligare och har större rörelseutrymme. "Pojkaktigt könsmonster eller beteende" kan för flickorna leda till större anspråk på makt, troligen också i denna grupp. Skillnaderna var ändå stora mellan de som vågade hävda sig, och de som inte gjorde det.

Klart är att Pija Lindenbaums sagor väcker reaktioner. Förvisso är vårt projekt varken omfattande eller sådant att man kan dra generella slutsatser, men dynamiken i gruppen visade ändå hur kön spelar in i många avseenden.

En levande process

Vi observerade olika sätt som barnen hade för att leva ut sina olika sociala och könsroller; för att leva upp till eller kämpa mot förväntningar. Men de var också nyfikna. Det handlar ju i högsta grad om en levande process, inte om att enbart reproducera givna mönster. Tvärtom är könsroller något barn (liksom vuxna) får kämpa med och aktivt förhålla sig till.

Sagor där de här könsrollerna ifrågasätts blir ett viktigt redskap i processen. Berättelserna, och diskussionerna kring dem, ger möjligheter att ta upp viktiga frågor som kan vara svåra att tackla på andra sätt. Dels för att böckerna behandlar frågor som är angelägna för just barn – det är inte abstrakt "könsnack" – dels för att de erbjuder ett tryggt utrymme att utforska olika frågor, snarare än moral-kakor och pepinnar.



Foto: Jenny Wikström

"Sagor där könsroller ifrågasätts ger möjligheter till att ta upp viktiga frågor som kan vara svåra att tackla på andra sätt."

Vi valde två av Lindenbaums böcker som bas för projektet: pinfärska *Kenta och barbisarna* samt *När Åkes mamma glömde bort* (2005). I den första boken vill en fotbollspojke leka med barbiedockor tillsammans med flickorna, i den andra förvandlas en mamma till en eldsprutande drake som måste vallas runt av sin son. Det handlar alltså om omvända roller och omkullkastad makt.

Kenta frustrerar

Under vårt besök på Villa Solaris delade vi in barnen i grupper om fem och tio barn. För de yngre läste vi *När Åkes mamma glömde bort*. De äldre barnen fick höra *Kenta och barbisarna*.

Åkes mamma, som en dag vaknar upp

raktiv. Han är en pojke som leker "flickekar", vilket barnen var mycket medvetna om. Då läsningen var över talar en pojke retsamt om att "leka Kenta", en annan bjöd upp sin kompis ur soffan med ett ironiskt "kom nu Kenta". En växande frustration kan ses i många kroppspråk; flera vänder ryggen till sagoläsaren och bildar små uteslutande grupper.

Samtliga barn är ändå lite trevande. De "tyckte nog om sagan", säger de flesta lite försiktigt. De måste inte bara bete sig rätt i förhållande till kompisarna, utan verkar också medvetna om vuxnas ibland motstridiga krav på tolerans. Man måste acceptera Kenta, fastän man nog fnissar åt sådana som han, som gör "fel saker". Och kanske andra pojkar kan vara

Jenny Wikström
jenny.wikstrom@abo.fi
Jutta Myrntinen
jutta.myrntinen@abo.fi
Emilia Bergen
emilia.bergen@abo.fi
Anna Toivonen
anna.toivonen@abo.fi
Barbro Nordling
barbro.nordling@abo.fi

skribenterna studerar kvinnovetenskap vid Åbo Akademi som biämne

LITTERATUR

Bronwyn Davies: *Hur flickor och pojkar gör kön*. Liber Ab 2003.